

2.4.2013

לכבוד : הוועדה להכנת קוד אתי לעמותות המזון, המרכז לאתיקה בירושלים

חברי ועדה נכבדים,

רצ"ב מסמך הכולל הצעות המוקד לביטחון תזונתי לעקרונות ערכיים לקוד אתי לעמותות הזנה. המוקד לביטחון תזונתי ולמאבק ברעב הינה עמותה שהוקמה בשנת 2006, במטרה לקדם את התפיסה של אחריות המדינה לביטחון התזונתי של תושביה ולהסרת חרפת הרעב מישראל. המוקד מדגיש את מרכזיות מענים ומדיניות ממשלתית לצמצום ומיגור הבעיה תוך הקפדה על עקרון ההזנה בכבוד ורואה בעמותות ההזנה מענה למצבי חירום בלבד. פעילות המוקד מבוססת על שותפות בין האקדמיה והקהילה. חברים בו מרצים וסטודנטים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אנשי מקצוע ופעילים קהילתיים. (כתובת האתר שלנו, אשר נמצא בשלבי הקמה בימים אלו : <http://fsi.org.il>).

נשמח להציג את עמדתנו ביתר פירוט בפני הועדה. למרות שבהצגת עמדתנו שילבנו קולות של משפחות הסובלות מחוסר בטחון תזונתי אנו סבורים כי על הועדה לשמוע באופן ישיר, ואף לערב כחברים בוועדה ושותפים בקבלת ההחלטות נציגים של משפחות הסובלות מחוסר ביטחון תזונתי בעצמן.

בכבוד רב,

עו"ס נעמה לוי – רכזת המוקד לביטחון תזונתי וחוקרת בתחום הביטחון התזונתי
עו"ס חלי בוזחיש-ששון – פעילה במוקד לביטחון תזונתי, וחוקרת בתחום הביטחון התזונתי
ד"ר רוני קאופמן – יו"ר המוקד לביטחון תזונתי וחוקר בתחום הביטחון התזונתי

לפרטים נוספים : נעמה naamalevin@gmail.com 052-5013932

הצעה לעקרונות ערכיים לקוד האתי לעמותות המזון – מסמך לוועדה (2.4.2013)

מבוא

חברי ועדה נכבדים,

ברצוננו לברך על היוזמה להכנת קוד אתי לעמותות המזון. עם זאת ברצוננו להזהיר מהסכנה שבהגבלת הדיון בקוד האתיקה לעצם חלוקת המזון על ידי עמותות והתעלמות מהמדיניות שהובילה למצב שישראל מובילה את העולם המערבי בהיקף בעיית חוסר הביטחון התזונתי - העלולה לתרום לשימור והנצחת הבעיה, תוצר שאין לנו ספק שהועדה לא מתכוונת אליו. לדעתנו קוד האתיקה צריך להתייחס להקשר החברתי ולסוגיות המהותיות של צדק חברתי, מחויבות חברתית, מדיניות רווחה, והזכות של כל תושב בישראל לביטחון תזונתי כזכות חברתית בסיסית. בהקשר זה, שמחנו ללמוד מהפרוטוקולים של הועדה שפורסמו, ולראות שהועדה בחנה קודים אתיים דומים, למשל מקנדה ומבריטניה שמדגישים מרכיבים חשובים כגון מחויבות להבנת ההקשר החברתי של הנוזקים והצורך לתמוך במבקשי הסיוע על מנת שיקבלו את זכויותיהם וההטבות שהם זכאים להם; דרישה מבנקי המזון שיכירו בתפקידם כפתרון זמני למשבר, וישקיעו בצמצום תפקיד זה ולא יפחיתו את התמריץ לשיפור במערכות הסיוע הממשלתיות (ועדת ההיגוי לקוד האתי לעמותות ביטחון תזונתי, 20.11.12).

לדעתנו, לסובלים מהבעיה יש זכות להשתתף בקביעת מדיניות ובכלל זה גם בקביעת קוד אתיקה. אנו ממליצים לוועדה להזמין את הסובלים מהבעיה להשתתף בהכנת הקוד האתי, מתוך תפיסה כי הראשונות שיש לפנות אליהן לקבלת מידע וידע אודות הבעיה של חוסר ביטחון תזונתי. הן מי שנאלצות לפנות לעמותות מזון, להתמודד עם ההשפלה, הבושה והיעדר המדיניות ביחס למצבן.

אנו גם ממליצים שקהל היעד אליו מכוון הקוד האתי יכלול את כלל נותני השירותים לחסרי הביטחון התזונתי (עובדים ועובדות במערכות החינוך, הבריאות והרווחה הנותנים שירות ישיר או מפנים לעמותות הזנה) ולא רק את עובדי ומתנדבי עמותות ההזנה ובנקי המזון. מביקות שערכנו עולה שאין מדיניות והנחיות אתיות בנושא.

במסמך שהכנו יש הצעות לעקרונות אתיים - ערכיים שצריכים להנחות לדעתנו את העוסקים במתן שירות לחסרי הביטחון התזונתי, הן עובדים ומתנדבי עמותות והן אנשי מקצוע מתחומי הבריאות החינוך

והרווחה שמפנים לעמותות ההזנה. המסמך כולל גם קולות והתייחסויות של נציגי משפחות הסובלות מחוסר בטחון תזונתי מתוך מחקרים אקדמיים שערכנו ופעילותינו השוטפת במוקד.

אנו מציעים לוועדה לאמץ את העקרונות הערכיים הבאים (שנדונים ומנומקים בהרחבה בהמשך המסמך):

1. לנזקקים להזנה יש זכות להזנה בכבוד ובדרכים מקובלות (ולא דרך ארגוני חסד)

2. הנזקקים להזנה הם "נפגעי מדיניות" ולא "האשמים במצבם"

3. קיימת עדיפות למתן אפשרות להזנה עצמית (בקניה) לפי סדר עדיפויות האישי והתרבותי

4. יש צורך להגביל את הכוח של נותני השירות (אנשי מקצוע ומתנדבים) נוכח מקבלי השירות

דוגמא לאופרציה של העקרונות הללו היא הכללת דרישה במסגרת החלק הערכי של קוד האתיקה: שעמותות ההזנה ושאר העוסקים בסיוע לנפגעי הבעיה יפעלו מתוך מחויבות למאבק למגור וצמצום הבעיה של חוסר בטחון תזונתי ורעב בישראל זאת בנוסף כמובן למתן הסיוע הישיר בצורה אתית.

עקרון ערכי 1: לנזקקים להזנה יש זכות להזנה בכבוד ובדרכים מקובלות (ולא דרך ארגוני

חסד)

הדיון האתי בבעיה מחייב התייחסות להגדרת הבעיה המקובלת שאינה מתייחסת רק לצד התזונתי אלה גם לצד החברתי והפסיכולוגי. מבחינה זו אנו קוראים לוועדה לאמץ את ההגדרה המקובלת בעולם המערבי שאימצה גם הוועדה הבין-משרדית לבחינת אחריות המדינה לביטחון התזונתי של אזרחיה (ועדת הרצוג-איצקוביץ) בשנת 2008. הגדרה שקבעה שחוסר ביטחון תזונתי הינו "**העדר נגישות סדירה למזון מזין בדרכים מקובלות ובכמות מספקת. דרכים מקובלות, פירושן רכישת המזון הנדרש, ולא, למשל, קבלת מזון מגופים פילנתרופיים או איסוף תרומות וקבצנות**" (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008, עמ' 7). לפיכך, נקודת המוצא צריכה להיות שחלוקת מזון כמענה לבעיית חוסר הביטחון התזונתי אינה דרך מעודפת ומקובלת להתמודדות עם הבעיה ויש להשאירה למצבי חירום בלבד. לקבלת מזון מארגוני חסד, השלכות חברתיות שליליות רבות: יצירת תלות המלווה בחוסר אונים של הנזקקים שלא באשמתם; הגבלת האוטונומיה וחופש הבחירה; פגיעה בכבודו של הפרט; תיוג הנעזרים; חוסר רגישות לצרכים תרבותיים, והדרה חברתית. לפיכך, תוכניות פילנתרופיות מאופיינות גם במיצוי נמוך דווקא בקרב הנזקקים ביותר (אופנהיימר, 2007; דורון, 2007; משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008; לוי, 2012; ניראל ואחרים, 2003; קאופמן, 2005; קאופמן וסלונים-נבו, 2004).

גם מההגדרה של חוסר ביטחון תזונתי, כפי שהובאה קודם לכן, עולה כי מדובר בסוגיה חברתית, העוסקת לא רק במזונו של אדם ובבריאותו אלא גם בכבודו כאדם. אמנם, במדינת ישראל, נטולת החוקה,

הזכות למזון אינה מעוגנת במפורש, אך ראוי להביא מדבריו של הנשיא בדימוס, אהרן ברק מפסקי דין שונים: "הזכות של כל אדם... לקיום מינימאלי, היא חלק אינטגרלי מההגנה החוקתית המוענקת על-ידי חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו... כבודו של האדם כולל בחובו הגנה על מינימום הקיום האנושי... אדם הרעב ללחם הוא אדם שכבודו נפגע... אדם הנאלץ לחיות בתנאים חומריים משפילים הוא אדם שכבודו כאדם נפגע..."¹; "ניתן להניח, בלא לקבוע מסמרות בדבר, כי מחובת המדינה על פי חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו נגזרת החובה לקיים מערכת שתבטיח "רשת מגן" למעוטי-האמצעים בחברה, כך שמצבם החומרי לא יביאם לכלל מחסור קיומי. במסגרת זו עליה להבטיח שלאדם יהיה די מזון ומשקה לקיומו..."².

כמו כן, קיומה והכרה בזכות למזון הנה סוגיה שמדינות וארגונים בינלאומיים עסקו בה רבות. הזכות למזון כזכות המהווה חלק אינטגרלי מזכויות אדם, מוזכרת באמנות ובמסמכים שונים, כגון אמנת גינבה (1924), ההכרזה הבינלאומית לזכויות אדם (1948), הצהרת זכויות הילד (1959), האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות חברתיות ותרבותיות (1966), האמנה לזכויות הילד (1989) (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008; Mechlem, 2004). כך גם נקבע הביטחון התזונתי כזכות אדם בפסגת המזון העולמית שנערכה ברומא ב-1996, בשנת 1997 התקבלה הזכות למזון בוועדה העליונה לזכויות אדם של האו"ם, ובשנת 1999 הועדה לזכויות כלכליות חברתיות ותרבותיות של האו"ם כללה את הזכות למזון כחלק מהזכויות בהן היא עוסקת. זכות זו נכללה גם בתכניות ליישום הפסגה העולמית על פיתוח בר קיימא משנת 2003. זאת ועוד, נמצא כי הכרה מפורשת של הזכות למזון מעוגנת ב-22 מדינות, הכרה בזכות למזון באמצעות הכרה בזכות רחבה יותר כגון הזכות לחיים בכבוד, מעוגנת ב-46 מדינות, והכרה בזכויות ילדים, הכוללות לרוב זכויות תזונתיות, מעוגנת ב-11 מדינות. הדבר מלמד כי מדינות רבות מכירות בחשיבותו של מימד זה או אחר של הזכות למזון (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008).

המענים הממסדיים בצורת הפניית המשפחות לגורמי חסד וצדקה שונים, מאלצים את המשפחות להצהיר בפומבי שהן עניות, ואף חמור מכך - מבחינת הדימוי החברתי והדימוי האישי- להצהיר שאינן מסוגלות לספק לילדיהן את הצרכים הבסיסיים לקיומם. הדבר בא לידי ביטוי פעם אחת בעצם בקשת העזרה, ופעם שנייה בדרישה להוכיח את רמת הנזקקות של המשפחה. הנשים (שלרוב מנהלות את משק הבית ואחריות גם לתזונת המשפחה) במשפחות החיות בחוסר ביטחון תזונתי, הרבו לדבר בראיונות עימן על המבוכה, תחושת ההשפלה והקושי הכרוך בפגיעה הפומבית בכבודן:

¹ ברע"א 4905/98 יוסף גמזו נ' נעמה ישעיהו ולידך ישעיהו, פ"ד נה(3) 360; בג"ץ 161/94 אליהו אטרי נגד מ"י (לא פורסם).
² בג"ץ פסיקת בית המשפט העליון לבג"ץ 366/03 ובג"ץ 888/03, 12.12.05.

"מסתכלים...מסתכלים...כל הזמן...זאת באה לפה, חדשה... כל הזמן מסתכלים ולא נעים לא נעים...ואנשים לא מבינים מה הבעיה? זה אוכל שיספיק לך לכל השבוע... אבל זה בושה והשפלה ללכת לעמוד ככה במקומות האלה, את כאילו אומרת במפורש 'אין לי' ואני צריכה שתעזרו לי"

"...היו באים ושמים חבילה ליד הדלת...אני יודעת מתי... שהם היו באים, הייתי מחכה ומכניסה את החבילה הביתה שלא יראו השכנים. אפילו שהאא...הם יודעים...אולי..."

" יש תור כזה ארוך ליד השולחן של הרב, וגם מישהו שם אהה...מצלם...צריך לעבור ונותנים לך חבילה...ואתה לא יודע אם יש מספיק ואתה מרגיש דחיפות, לא ממש אבל ככה מנסים...ורק חושבת אם יש פה מישהו שאני מכירה מישהו מהשכונה מהמשפחה...רק לקבל ולברוח"

"כשאני הגעתי לשם אני פשוט רמסו אותי, אנשים, לא יכולתי! דרכו עלי ודחפו.. זה לא בשבילי. פשוט לא בשבילי. זה דחיפות זה כאילו שאנשים לא אכלו בחיים שלהם. זה לא הולך בטוב שכל אחד יכנס וייקח. זה דוחפים ודוחפים. יש מקומות שבכלל זורקים לך את האוכל ככה, עד שנפלתי שם וקיבלתי התקף. זה משהו קטסטרופי גם ככה את נמצאת בבושה וזה פשוט עוד יותר לקבור את הבן אדם. וזה הברירה שיש לך, או לקבל את זה או להישאר בלי אוכל, לא אנושי המצב הזה" (בוזחיש-ששון, 2013).

עדויות אלו אינן חדשות או מפתיעות. מראשית התפתחות בעיית חוסר הביטחון התזונתי בישראל, בשלהי שנות ה-90 של המאה הקודמת, הוצגו עדויות רבות, בפני מערכות הרווחה והתקשורת, המתארות את הבושה הכרוכה בקבלת מזון, אובדן הכבוד העצמי, הפחדים והחרדות היומיומיים אשר מביאים לא פעם את האנשים הסובלים ממצוקה זו, לכדי מחשבה לשים קץ לחייהם. תוארו הייאוש וחוסר האונים, לצד הבושה לפנות לעזרה (לוין, 2012). גם לדבריהם של פעילים במוקד לביטחון תזונתי, הסובלים חלקם מהבעיה או עדים לה בסביבתם הקרובה, הפנייה לעמותות המזון מלווה בתחושות קשות, עד כדי הימנעות מלהסתייע בארגונים אלו, תוך העדפה להשיג את מזונם מחיטוט בפחי האשפה בחשיכה, כשאיש לא רואה. גם בשיחה שערכנו זה עתה, ערב הקיצוצים הצפויים, עם אישה ערירית ונכה, המתקיימת מקצבת נכות בסך 2563 ₪ בחודש, היא תיארה את הבושה שבהזדקקות לתרומות והתרעמה כי זה המענה שבנמצא. לדבריה - "אלו אינם חיים" (28.3.13).

עקרון ערכי 2: הנזקים להזנה הם "נפגעי מדיניות" ולא "האשמים במצבם"

אחת הטענות השכיחות כלפי משפחות החיות בעוני הינה שהן לא מצויות בשוק העבודה. השיח הניאו-ליברלי מטיל את אשמת האבטלה על הפרט תוך התעלמות ממבנה שוק העבודה שמדיר אנשים ממעגל התעסוקה על רקע מעמדי, מגדרי, גילאי ואתני. המשפחות לא הביעו עניין לחיות במציאות בה עליהן להיעזר במחלקות לשירותים חברתיים ובקצבאות המדינה על מנת להתקיים. הן הביעו רצון להתקיים בזכות עצמן ואף רואות בעבודה כמקום שיוכל להוות נקודת פתיחה להתפתחות אישית

וחברתית. יחד עם זאת הן מכירות במחסומים החברתיים העומדים בפניהן, מחסומים שלא מאפשרים להן להשתלב בעבודות איכותיות:

"אני לא מבקשת שתבואו תיתנו לי בחינם. אני לא מבקשת שתבואו תיתנו לי מתנות. אני לא מבקשת שתיתנו לי שום דבר. תנו לי לעשות דברים בכוחות עצמי. אבל תפתחו לי דלתות...תן לי לצאת לעבוד בעבודה נורמאלית הולכת עובדת ב-8.00 בבוקר בניקיון גם אם לא יודעת מה זה מטאטא רחובות, חוזרת הביתה בצהריים, ואני יודעת שהמשכורת שלי זה משכורת נטו שלי. שאף אחד לא נוגע לי בכסף הזה. אני לא צריכה לפחד שביטוח לאומי מחר, מחרתיים יבוא, וייקח לי את הכסף הזה. או שבגלל שהוא גילה שאני עובדת אז אני לא מקבלת ביטוח לאומי בכלל. אז מלכתחילה כאילו את חושבת למה לקחת את הריזיקה הזאת. זה הכול מתחיל מהקטע הזה של ביטוח לאומי. בקטע הזה של שהם לא תומכים באנשים לצאת לעבוד" (בוזחיש-ששון, 2013).

גם מומחים ואנשי מקצוע שונים שבחנו את מקורותיה של בעיית חוסר הביטחון התזונתי, אשר התפתחה בחברות שפע מערביות בשלהי המאה הקודמת, מעידים כי מדובר בבעיה חברתית. תרומה מרכזית לחקר הנושא היא של הכלכלן אמרטיה סן אשר הוכיח בשנות ה-80, כי מצוקות רעב במאה ה-20 אינן ניתנות להסבר כמחסור אבסולוטי במזון, אלא נובעות מתוך התרופפותם של מוסדות חברתיים, כגון מדינת הרווחה, המקנים זכויות לרכוש או להשיג מזון (Goldberg, 2009). בישראל, בעיית הביטחון התזונתי עלתה לתודעה הציבורית סביב ההיקף הנרחב של העוני והחרפת המיתון הכלכלי, החל מסוף שנות התשעים (ניראל ואחרים, 2005; קאופמן וסלונים-נבו, 2004). הסיבות להיווצרותה של הבעיה בישראל, בדומה לארצות שפע מערביות אחרות, קשורות בהחלטות מנגנוני הרווחה, כלכלת הגלובליזציה ומיתון כלכלי חריף. תהליכים אלו הובילו לעליה באבטלה ובהיקף העוני והפערים החברתיים, להחמרת הקריטריונים לקבלת גמלאות שונות, ירידה משמעותית ברמות השכר ובהיצע של מקומות תעסוקה, וירידה בכוח הקניה של הכנסות משכר ומקצבאות (דורון, 2003; דורון וגל, 2006; קאופמן וסלונים-נבו, 2004), לצד קיצוץ מתמיד במגוון השירותים הציבוריים ורמתם, ייקור מוצרים ושירותים מופרטים (דויד, 2005; דויד, 2007), הגדלת נטל המס על המעמד הבינוני והנמוך, ועלייה שיטתית ביוקר המחייה (קאופמן ומיכאלי, 2007).

כל עוד אין הפתרון מכוון לטיפול בשורשי הבעיה, כפי שצוינו לעיל, אין להניח כי חלוקת מזון תביא למיגורה, או אף לצמצומה. ואכן, בכל אחד ממשקי הבית שרואיינו במחקרה של בוזחיש-ששון (2013), מצאו בני המשפחה דרכי התמודדות עם המציאות של חוסר ביטחון תזונתי. אחת מההתמודדויות השכיחות ביותר הייתה ויתור של ההורים על אוכל בכדי שהמזון יספיק לילדים. הנשים תיארו מצבי רעב קיצוניים שלהן ואת התמודדותן עם מצבים אלו. ההתמודדות התכופה עם מצבים בהם לא היה מספיק אוכל הביאה את הנשים למצב שגופן התרגל לתפקד עם מנות מזון מצומצמות ועם תחושות רעב:

"היום אני כבר הקיבה שלי הצטמקה אני כבר לא אוכלת בכלל אני התרגלתי.. זהו..."; "אם אין מה אני יעשה? אין מה לעשות. אני כל הזמן אומרת לבעלי 'אני רעבה, אני רעבה' אבל... כמו

אתמול בערב, הייתי כל כך... באיזשהו שלב נראה לי הגוף התרגל או משהו.. שתייתי וכאילו כלום לא קרה. רעבה.. ביג דיל ... גם אם אני רעבה אז אני לא...לא יפתח... אומרת לעצמי 'גם ככה את שמנה'...אני מבריחה, מבריחה דברים כאלה, כאילו אני לא רוצה להכניס לראש שלי שאני רעבה אז אני מעבירה את זה בדברים אחרים. כל מיני כאלה שאני.. הראש שלי..באותו שנייה ממציא" (בוזחיש-ששון, 2013).

גם ממצאי המחקר שערך המוסד לביטוח לאומי בשנת 2011 לבדיקת מצב הביטחון התזונתי בישראל, מעלים כי עמותות ההזנה שאליהן פונים 60% מהמשפחות הרעבות אינן מצליחות לספק ביטחון תזונתי (אנדבלד, ברקלי, פורמן, גאליה וגוטליב, 2012; לוי וקאופמן, 2012). בהודעה לתקשורת מתאריך ה-9.5.12, הדגיש מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי, פרופ' שלמה מור-יוסף, כי הממצאים מעידים על כך שהסיוע למשפחות אין בו כדי למגר את התופעה בדרך-כלל (הודעה לתקשורת, המוסד לבטל"א, 9.5.12). מסקירה בינלאומית עולה כי גם תכניות לחלוקת מזון בעולם, לא הצליחו בעשרות שנות קיומיהן לצמצם את ממדי חוסר הביטחון התזונתי באותן ארצות. אלו תוכניות למצבי חירום זמניים ולא תוכניות המתמודדות עם הסיבות להיווצרות הבעיה (קאופמן ומיכאלי, 2007).

גם הוועדה הבין משרדית שהוקמה ב-2007 ע"י שר הרווחה דאז, יצחק הרצוג, סברה כי מוטלת על הממשלה אחריות יתרה לדאוג לצורכיהם של מי שאינם מסוגלים להשתלב בשוק העבודה או שהכנסותיהם אינן ברמה ראויה. יתרה מכך, בדו"ח הוועדה נרשם כי "מיום כינונה של המדינה, אחריות זו של הממשלה באה לידי ביטוי בתשלום קצבאות ותגמולים שונים לקבוצה זו. רק במקרים קיצוניים, למשל בתקופת הצנע, הרחיבה הממשלה את שירותיה והעניקה שירותים בעין" (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008, עמ' 25). באופן ספציפי יותר, המלצות הוועדה, אשר אושרו על-ידי משרד הרווחה בשנת 2009, סברו כי על המדינה, בין היתר, לבחון תכניות הזנה לאוכלוסיות שאינן בשוק העבודה והתלויות באחרים לפרנסתן ובהן ילדים וקשישים החיים בעוני, לבחון מחדש את מערך הקצבאות (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008; פידלמן, 2011). לצד זאת, המלצותיו של המוסד לביטוח לאומי לאור ממצאי סקר הביטחון התזונתי שערך בשנת 2011, העלו שוב את הצורך לדאוג לתעסוקה בתנאים הוגנים למי שמסוגל לעבוד, ולהגדיל את קצבאות הקיום לרמה סבירה המאפשרת קיום בכבוד לאלו שאינם משתכרים שכר הולם או אינם יכולים להשתלב בשוק העבודה בשל מגוון סיבות (אנדבלד ואחרים, 2012). בעקבות סקר זה, הצהיר שר הרווחה דאז, משה כחלון, כי יאבק להגדלת הקצבאות לקשישים ולמקבלי הבטחת הכנסה כדי לתת מענה לפגיעה בביטחון התזונתי ולהפחתת העוני. גם מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי, פרופ' שלמה מור-יוסף, טען כי יש בנתוני הסקר כדי ללמד על החשיבות של הגדלת הקצבאות שרמתן נמוכה, למשפחות הנזקקות בגיל העבודה (הודעה לתקשורת, המוסד לבטל"א, 9.5.12). להמלצות אלו הצטרף גם פרופ' צ'רינובסקי, שמונה לפני כשנה לעמוד בראש המועצה לביטחון תזונתי. לדבריו: "אין ספק שהאי-שוויון בישראל גדל בשנים האחרונות, גם בגלל מדיניות ממשלתית שגויה... ממשלות ישראל תרמו לכך, בין היתר

באמצעות צמצום בסובסידיות ובקצבאות. הממשלה צריכה לחזור ולהפעיל מדיניות שתצמצם פערים ותגדיל את הקצבאות" (אפרים, 16.8.12).

עקרון ערכי 3: קיימת עדיפות למתן אפשרות להזנה עצמית (בקניה) לפי סדר עדיפויות האישי והתרבותי

חלוקה ישירה של מצרכי מזון, נובעת מהגישה לפיה עצם ההזדקקות לקבלת סיוע מוכיחה כי משהו לקוי באופיו של הנזקק, שאיננו מסוגל לכלכל באופן עצמאי את ענייניו (דורון, 2007). לפיכך, קביעת קוד אתי לחלוקת מזון, מספקת מעין צידוק להפחתת האחריות וההתעלמות הממשלתית מהגורמים האמיתיים למחסור במזון ותפקידה בפתרון הבעיה (דורון, 2007; דורון וגל, 2006; המרכז הלאומי לבקרת מחלות, 2004; קאופמן ומיכאלי, 2007), שכן, הוא משרת את התפיסה שניתן לפתור את בעיית הרעב ללא טיפול במדיניותה ובמוסדותיה, במצב של היעדר הכנסות מספקות (מעבודה ומקצבאות), דבר המוביל משפחות רבות למצב של חוסר בטחון תזונתי. מדובר בהסחת הדעת הציבורית מהדיון המהותי בעוני ובתלות הדדית שבין מזון לצרכים אחרים משמעותיים: בריאות, דיור, תעסוקה וחינוך (קאופמן ומיכאלי, 2007).

לדבריהן של המשפחות החיות בחוסר ביטחון תזונתי, משמעות נוספת הנלווית לקבלת מזון באמצעות עמותות ו/או בתי תמחוי נוגעת לשלילת זכות הבחירה של המשפחות בתהליך בחירת המזון. הן נאלצות להסתפק ולהסתדר עם סל מוצרים שלא הן בחרו ולעיתים אף לאכול מזון מבושל שאינו תואם את טעמן האישי והרגליהן המשפחתיים/תרבותיים (בוזחיש-ששון, 2013).

גם דורון (2007), התייחס לכך בכותבו כי קבלת סיוע בעין פוגעת בהרגשת העצמאות של הנזקק כאדם וכאזרח. הנזקק מוצא את עצמו במצב שהוא יכול לצרוך רק את אותם המצרכים שהשירות החליט לספק, דבר אשר לעיתים קרובות נקבע ללא התחשבות מספקת בהעדפותיו האישיות. לעומת זאת, הגשת סיוע בכסף מאפשרת לנזקקים בחירה חופשית להשתמש במשאבים הכספיים שסופקו להם כדי להבטיח את צורכיהם, כולל את צורכיהם התזונתיים, לפי העדפותיהם האישיות (דורון, 2007).

עקרון ערכי 4: יש צורך להגביל את הכוח של נותני השירות (אנשי מקצוע ומתנדבים) נוכח מקבלי השירות

המשפחות החיות בחוסר ביטחון תזונתי ציינו בראיונות כי המציאות בה עובדות סוציאליות מפנות אותן לעמותות המזון, מעמיקה את יחסי התלות ואת מרכיב הכוח הטמון ביחסים של העובדות הסוציאליות והמשפחות - יחסים של עוזרת-נעזרת (בוזחיש-ששון, 2013).

גם לדבריו של דורון (2007), סיוע באמצעות חלוקה ישירה של מצרכי מזון, מבוסס על גישה פטרנליסטית כלפי הנזקקים, והכתמה שלהם כאנשים שאינם מסוגלים לפעול באופן אחראי לניהול ענייניהם, דבר המטיל הרגשת נחיתות על מקבלי הסיוע עצמם ומבליט את הנחיתות הזאת בתודעת הציבור בכללותו. בכך, נפגע גם מעמדם החברתי והשתלבותם בכלל האוכלוסייה (דורון, 2007).

סיכום

אנו סבורים כי גם אם קוד אתיקה לחלוקת מזון ידאג כי השירות יבוסס על יחס שוויוני לנזקקים, יותאם להעדפותיהם התרבותיות, ישמור על פרטיותם, ויקפיד על טיב המזון ואיכותו, שקיפות, מקצועיות, תיאום בין הארגונים וכדומה, כפי שמצוין בפרוטוקול הועדה לקביעת קוד אתי, מיום 15.11.12, אין בכך מלכתחילה התייחסות ראויה להגדרה המקובלת של היעדר ביטחון תזונתי וחתימה לפתרון הבעיה מהשורש. אנו קוראים לוועדה להכין את קוד האתיקה תוך התייחסות לסוגיות רחבות יותר הנוגעות לעקרונות של צדק חברתי, מחויבות חברתית, ומדיניות רווחה, ולשאוף לעיגון הזכות לביטחון תזונתי.

אנו גם מפנים את הועדה לקוד האתיקה של מקצוע העבודה הסוציאלית שמציע פעילות מונחת ערכים והנחיות ברורות לפרקטיקה של מתן סיוע לנזקקים (איגוד העובדים הסוציאליים בישראל, 1994). פעילות בהמשך לערכים של: צדק חברתי וחלוקתי, עצמאות ואחריות של האדם לניהול חייו ולבחירת תנאי קיומו; מימוש זכויות אדם, חרות ממחסור ומצוקה, רגישות לזכויותיהם, פרטיותם ואיכות חייהם של כלל האנשים בחברה והעצמתן של קבוצות מודרות ופגיעות, היעדר אפליה, הליכים דמוקרטיים, הכללה ושותפות (איגוד העובדים הסוציאליים בישראל, 1994; וייס-גל, 2006; וייס-גל ובן-אריה, 2009; וייס-גל וגל, 2011; וייס-גל, גל ואברמי, 2009; וייס-גל ופלד, 2009; לוין, 2012; Pierce, 1984; Parsons et al, 1994; Iatridis, 1995; Kaufman, 2004).

הצעתנו, שבדומה לקוד האתיקה של העבודה הסוציאלית, בקביעת קוד האתיקה לחלוקת מזון, אין להסתפק בקביעת נהלים לאופן מתן השירות, כי אם נדרשת התייחסות למחויבות לקידום שינוי חברתי רחב, קרי, מיגור הבעיה וקידום הזכות לביטחון תזונתי בישראל. יתרה מכך, כפי שנגזר מקוד האתיקה של העבודה הסוציאלית, יש לשאוף לשיתוף מרבי של הסובלים מהבעיה בתהליך קביעתו, יישומו והערכת האפקטיביות של קוד אתיקה זה, מתוך הנחה כי הם המומחים למצבם, ומעורבותם חיונית לשיפור מעמדם, יכולתם, עוצמתם ועצמאותם (איגוד העובדים הסוציאליים בישראל, 1994).

רשימת מקורות

- אופנהיימר, יי (4 דצמבר, 2007). הפתרון הקל. מעריב, אוחר מתוך <http://www.nrg.co.il>
- איגוד העובדים הסוציאליים בישראל (1994). קוד האתיקה. תל-אביב.
- אנדבלד, מ', ברקלי, נ', פורמן, א', גאליה, א', וגוטליב, ד' (2012). ביטחון תזונתי 2011: מהלך הסקר וממצאים עיקריים. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי, מנהל מחקר ותכנון.
- אפרים, ע' (16 אוגוסט, 2012). מכת תזונה: "להוריד מע"מ ולהחזיר סובסידיות". ידיעות אחרונות. אוחר מתוך <http://www.ynet.co.il>
- בוזחיש-ששון, ח' (2013). "לחם חוקי", בעיית חוסר הביטחון התזונתי והרעב בישראל: תפיסותיהן של עובדות סוציאליות ושל משפחות החיות בעוני מול בעיית חוסר הביטחון התזונתי (עבודת גמר לתואר מוסמך). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- דויד, א' (5 נובמבר, 2005). הפרטה וזכויות חברתיות. הגדה השמאלית, אוחר מתוך <http://www.hagada.org.il>
- דויד, א' (4 נובמבר, 2007). הפקעת הזכויות החברתיות בישראל. ידיעות אחרונות, אוחר מתוך <http://www.ynet.co.il>
- דורון, א' (2003). מדינת הרווחה בעידן של צמצומים: מבט מתחילת המאה ה-21. חברה ורווחה, כג, 294-275.
- דורון, א' (2007). האם נחוצה תכנית של אספקת מזון לנזקקים? ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- דורון, א', וגל, ג' (2006). בתי תמחוי בירושלים בראשית המאה ה-21. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- המוסד לביטוח לאומי (9 מאי, 2012). הודעה לעיתונות. אוחר מתוך <http://www.btl.gov.il>
- המרכז הלאומי לבקרת מחלות (2004). סקר מצב בריאות ותזונה לאומי ראשון 1999-2001, חלק ב' מה אוכלים ישראלים. ירושלים: משרד הבריאות.
- וייס-גל, ע' (2006). פרקטיקה של מדיניות: מסגרת מושגית לפעולתם של עובדים סוציאליים. חברה ורווחה, כו (4), 445-477.
- וייס-גל, ע', ובן-אריה, א' (2009). עובדים סוציאליים ומדיניות חברתית בישראל. ביטחון סוציאלי, 81, 5-11.
- וייס-גל, ע', וגל, ג' (2011). פרקטיקת מדיניות בעבודה סוציאלית. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- וייס-גל, ע', גל, ג', ואברמי, ש' (2009). פרקטיקת מדיניות הלכה למעשה: עובדים סוציאליים בוועדות הכנסת. ביטחון סוציאלי, 81, 39-74.
- וייס-גל, ע', ופלד, ע' (2009). "קולות מפורסמים": הכשרת עובדים סוציאליים לשימוש באמצעי התקשורת ככלי בפרקטיקת מדיניות. ביטחון סוציאלי, 79, 85-100.
- ועדת ההיגוי לקוד האתי לעמותות ביטחון תזונתי (15 נובמבר, 2012). חומר רקע לפגישה מס' 1. אוחר מתוך <http://www.mishkenot.org.il>
- ועדת ההיגוי לקוד האתי לעמותות ביטחון תזונתי (20 נובמבר, 2012). חומר רקע לפגישה מס' 1. אוחר מתוך <http://www.mishkenot.org.il>

לוין, נ' (2012). מעורבותם של עובדים סוציאליים בפרקטיקת מדיניות בישראל: המאבק לקידום הזכות לביטחון תזונתי וחינוך מפעל ההזנה בבתי-הספר, 1999-2004 (עבודת גמר לתואר מוסמך). ירושלים: האוניברסיטה העברית.

לוין, נ', וקאופמן, ר' (3 נובמבר, 2012). יש ילדים רעבים בישראל. *ידיעות אחרונות*. אוהר מתוך <http://www.ynet.co.il>

משרד הרווחה והשירותים החברתיים (2008). *דין וחשבון הוועדה הבין-משרדית לבחינת האחריות של המדינה להבטחת הביטחון התזונתי של אזרחיה*. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

נירל, נ', ניצן-קלוסקי, ד', רוזן, ב', חביב-מסיקה, ע', ארז, ש', גולדשמיט, ר'... ברודסקי, ג' (2003). *ביטחון תזונתי בישראל והקשר לדפוסי תזונה: ממצאים עיקריים*. ירושלים: מאיירס-גיוינט מכון-ברוקדייל.

נירל, נ', ניצן-קלוסקי, ד', רוזן, ב', חביב-מסיקה, ע', ארז, ש', גולדשמיט, ר'... ברודסקי, ג' (2005). *ביטחון תזונתי בישראל בשנת 2003 והקשר לדפוסי תזונה*. ירושלים: מאיירס-גיוינט מכון-ברוקדייל.

פידלמן, א' (2011). *רשות ממשלתית לביטחון תזונתי – סקירה משווה*. ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

קאופמן, ר' (2005). מעורבות סטודנטים ומרצים בקידום הזכות לביטחון תזונתי. *חברה ורווחה*, 25, 531-511.

קאופמן, ר', ומיכאלי, א' (2007). *נייר עמדה בנושא אחריות המדינה להבטחת ביטחון תזונתי*. המוקד לביטחון תזונתי ולמאבק ברעב.

קאופמן, ר', וסלונים-נבו, ו' (2004). חוסר ביטחון תזונתי ורעב בקרב אוכלוסיות מצוקה בנגב: ממצאים ממחקר גישוש. *ביטחון סוציאלי*, 65, 33-54.

Goldberg, I. (2009). *Public Discourses of Hunger in Contemporary Israeli Culture* (Doctoral dissertation). Israel, Ramat-Gan: Bar-Ilan University.

Iatridis, D.S. (1995). Policy Practice. In R.L. Edwards (Ed.-in Chief), *Encyclopedia of Social Work* (19th ed. pp. 1855-1866). Washington, DC: NASW Press.

Kaufman, R. (2004). A University-Community Partnership to Change Public Policy: Pre-Conditions and Processes. *Journal of Community Practice*, 12(3/4), 163-180. Doi: 10.1300/J125v12n03_10.

Mechlem, K. (2004). Food Security and the Right to Food in the Discourse of the United Nations. *European Law Journal*, 10(5), 631-648.

Parsons, R. J., Jorgensoen J.D. & Hernandez, S.H. (1994). *The Integration of Social Work Practice* (pp. 37-47). Pacific grove: C.L. Publishing.

Pierce, D. (1984). *Policy for the Social Work Practitioner*. New-York: Longman.